

Буярьський Андрій Васильович
студент гр. ФФМ-11, ФФО, ЗУНУ, м. Тернопіль
Науковий керівник: д.е.н., доцент Горин В. П.

ПЕРСПЕКТИВИ ДИВЕРСИФІКАЦІЇ ДЖЕРЕЛ ФІНАНСУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ

Період переходу економіки України на ринкові умови функціонування характеризувався різким зниженням стандартів життя населення і наростанням соціальної напруги. Навіть після відновлення економічного зростання в країні досягти докризових показників рівня життя поки не вдалось. Натомість, ступінь майнового розшарування, рівень бідності та соціальної ексклюзії перевищують показники європейських країн з соціально-орієнтованою ринковою економікою. За цих обставин держава має задіювати широкий спектр фінансових важелів та інструментів з метою зниження гостроти цих проблем і підвищення рівня життя населення. При цьому, поряд із створенням сприятливих умов для підвищення економічної активності населення через забезпечення доступу до ресурсів, розширення можливостей (що відповідає ідеям концепції інклюзивного сталого розвитку), не менш важливо забезпечити стабільне фінансування соціальних бюджетних програм, спрямованих на підтримку вразливих верств населення, реалізацію заходів з протидії негативним соціальним явищам.

Зважаючи на економічні й соціальні передумови, історичні традиції та обрану модель соціально-орієнтованої держави провідними джерелами коштів для реалізації соціальних програм в Україні є ресурси бюджетів усіх рівнів та фондів загальнообов'язкового соціального страхування. Сконцентровані у них фінансові ресурси виступають фінансовим підґрунтям для реалізації цілого спектру бюджетних програм матеріальної та іншої підтримки різних верств населення, які потрапили під дію соціальних ризиків. Проте, у нашій країні всупереч економічним можливостям було обрано найбільш витратну модель надання соціальних трансфертів, більшість з яких надаються за категоріальним принципом (за приналежністю до певної суспільної категорії), що знижує їх адресність, проте спричиняє значні витрати бюджетних ресурсів. В умовах повномасштабної війни проти України та значного розширення контингенту громадян, які невідкладно потребують соціальної підтримки, така політика у царині соціального захисту населення виявилась нежиттєздатною, оскільки потребує значного збільшення обсягів фінансування. В цих умовах виникає необхідність пошуку альтернативних механізмів та інструментів фінансування соціальних заходів, які не передбачатимуть використання бюджетних коштів. У світовій практиці такими інноваційними механізмами залучення ресурсів для потреб соціального захисту є соціальне підприємництво та фандрайзинг.

Змістовне наповнення поняття соціального підприємництва визначають у вузькому та широкому тлумаченні. Відповідно до першого підходу, під ним розуміють діяльність щодо ідентифікації соціальних проблем та застосування традиційних принципів підприємництва для організації роботи підприємства,

діяльність якого забезпечить соціальні зміни й вирішення виявленої проблеми. У широкому розумінні під соціальним підприємництвом розуміють будь-яку соціальну ініціативу, незалежно від того, чи передбачає вона комерційний успіх чи ні, проте обов'язковою ознакою якого є інноваційна компонента (інновації як спосіб вирішення соціальної проблеми). Незважаючи на усталений стереотип, що соціально корисна діяльність є апріорі неприбутковою, зачинатель ідеї соціального підприємництва М. Юнус розглядає його як «прибутковий бізнес, який дотримується принципів корпоративної соціальної відповідальності, має соціальні цілі та прибутки від якого спрямовуються головно на розвиток самого підприємства, а також на підтримку громади та втілення соціальних проєктів» [7, с. 32]. Саме можливість досягнення комерційного успіху якісно відрізняє соціальне підприємництво як спосіб концентрації фінансових ресурсів для вирішення соціальних проблем від спрямування для цих цілей бюджетних коштів. Незважаючи на те, що воно містить елементи благодійності та загалом соціальну мету існування, соціальне підприємництво все ж бізнес-рішенням соціальної проблеми, що передбачає урахування інтересів не лише суспільства, але й конкретного підприємця.

Теоретичне підґрунтя соціального підприємництва перебуває на етапі формування, тому чітке розуміння його сутності ат іманентних характеристик дотепер повною мірою не визначене. Проте, поряд із чіткою соціальною місією діяльності й інноваційним способом вирішення виявленої соціальної проблеми, іншими відмінними рисами соціального підприємництва визначають такі, як: імплементація бізнес-методів управління для забезпечення самоокупності та комерційного успіху (хоча самофінансування не виключає активне залучення соціальними підприємствами різних форм грантової підтримки); високий рівень відкритості та відповідальності перед суспільством за результати діяльності. Однак необхідно зазначити, що в останні десятиліття у бізнес-середовищі спостерігається загальний тренд до підвищення інформаційної відкритості та активізації соціально-відповідальної поведінки як важливих параметрів іміджу компанії та формування її ринкової вартості. Відповідно, відкритість роботи на сьогодні вже не виступає виключною ознакою соціального підприємництва.

Не сформованість теоретичного базису соціального підприємництва має наслідком той факт, що у науковому середовищі виокремлюють багато типів таких підприємств, в основу чого покладено відмінності у визначеній місії їх функціонування:

- соціальні підприємства, які функціонують як звичайні бізнес-структури, проте своєю соціальною місією визначають працевлаштування представників певних цільових категорій населення (жінки, які зазнали сімейного насильства; безпритульні; внутрішньо переміщені особи; наркомани тощо);
- соціальні підприємства, які декларують соціально орієнтований профіль діяльності, тобто продукування благ, які мають чітко виражене соціальне призначення (розширення доступу до ресурсів чи благ, просування екологічно безпечних продуктів та ін.);

– соціальні підприємства, які функціонують на засадах комерційного розрахунку, однак відповідно до установчих документів певну частину свого прибутку спрямовують на реалізацію соціальних ініціатив і проєктів (допомогу особам з обмеженими можливостями, утримання закладів для безпритульних громадян, притулків для бездомних тварин, вирішення екологічних проблем чи ін.). До цієї когорти іноді також зараховують підприємства, які спрямовують частину свого прибутку на фінансування діяльності громадських організацій, що ставлять перед собою соціальні цілі діяльності.

Попри те, що соціальне підприємництво розвивається в Україні, темпи його поширення залишаються вкрай низькими. Стримують розвиток цього інноваційного механізму вирішення соціальних проблем низка формальних та неформальних бар'єрів: відсутність чіткого правового оформлення соціальних підприємств, визначення цього поняття у правовій базі зумовлює нерозуміння його сутності у владних колах, у бізнес-середовищі та громадськості; низька інформованість вітчизняного суспільства про переваги такої форми діяльності, недостатній рівень фахової підготовки персоналу донорських організацій, які проводять конкурси соціальних проєктів; формальний інтерес з боку інституцій громадянського суспільства до розвитку соціального підприємства, страх перед ризиком та нестача досвіду й навиків ефективного управління. Як слушно зазначають В. Горин та В. Булавинець, вагому роль у стримуванні розвитку соціальних підприємств відіграють «усталені стереотипи щодо виключної відповідальності держави за вирішення соціальних проблем, інертність громадськості, тотальна недовіра до суб'єктів господарювання, які декларують соціальні цілі своєї діяльності» [2, с. 32-33].

Іншим перспективним механізмом недержавного фінансування соціальної політики є фандрайзинг (від англ. fund – фонди, ресурси і rising – підвищувати) – діяльність з мобілізації фінансових та інших ресурсів для втілення соціально-значущих неприбуткових проєктів, яка здійснюється на професійній основі та вимагає спеціальних знань і навиків. Фандрайзинг можливо охарактеризувати як соціальну технологію формування й розвитку багатовекторного соціального партнерства. «На практиці фандрайзинг більш характерний для діяльності громадських організацій та установ, однак в сучасних умовах він отримує все більше поширення у закладах соціальної сфери (освітні установи, бібліотеки, культурно-мистецькі заклади та ін.), елементи фандрайзингу присутні також в діяльності органів виконавчої влади на рівні територіальних громад» [3, с. 15]. Проте, однією із головних перепон для розвитку фандрайзингу в Україні як способу мобілізації фінансових ресурсів для реалізації соціальних ініціатив є відсутність досвіду та навиків працівників соціально-гуманітарної сфери щодо підготовки проєктів та документації для залучення фінансування, відсутність бажання змінювати традиційний уклад діяльності.

Окремою формою фандрайзингу для реалізації соціальних проєктів, яка поступово розвивається в Україні є краудфандинг (від англ. crowd – натовп та funding – фінансування). Він передбачає залучення коштів для заснування бізнесу чи реалізації соціальних проєктів від великої кількості людей через

Інтернет-платформи і дає право донору отримати частку у власності, акції компанії чи дивіденди. У світовій практиці розвивається кілька різновидів краудфандингу, які передбачають надання фінансування у формі грантової підтримки, безпроцентного кредитування (Kiva) чи кредитування на пільгових умовах (Zora, Babyloan, Lending Club ін.). Найбільшою краудфандинговою платформою в Україні в останні роки залишається веб-портал «Спільнокошт Велика Ідея» [1], яка фокусується на мобілізації коштів для втілення соціальних та культурно-мистецьких проєктів. Проте, характерною ознакою також форми фінансування соціальних заходів в Україні як краудфандинг є поки незначні обсяги можливої підтримки, внаслідок чого ймовірність акумуляції необхідних сум для повноцінної реалізації проєктів невисока. Причини цього полягають у недостатній поінформованості вітчизняного суспільства щодо інноваційних форм фінансової підтримки соціальних ініціатив, недовіра до них, а також слабкість культури меценатства.

Список використаних джерел:

1. Велика Ідея – платформа соціальних інновацій. URL: <https://biggggidea.com/>
2. Горин В. П., Булавинець В. М. Соціальне підприємництво як інструмент диверсифікації фінансування соціальної політики. *Агросвіт*. 2021. № 15. С. 29-35.
3. Горин В. П., Карпишин Н. І. Особливості фандрайзингу у публічному секторі економіки. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 16. С. 13–19.
4. Малиняк Б., Горин В., Письменний В. # аналізуєобюджет: доступно про головне: посібник / за ред. Б. Малиняка. Тернопіль: ZAZAPRINT, 2017. 76 с.
5. Модернізація місцевих фінансів України в умовах економічних і соціальних трансформацій: монографія / за ред. О. П. Кириленко. Тернопіль: ТНЕУ, 2008. 376 с.
6. Yunus M., Weber K. Creating a world without poverty: social business and the future of capitalism. New York: Public Affairs, 2007. 261 p.